

Family relationship as a sphere forming a specific system of communication

Dilfuza NOSIROVA¹

Law College of Andijan region

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021

Received in revised form

28 February 2022

Accepted 20 March 2022

Available online

15 April 2022

Keywords:

family,
society,
time,
law,
person,
person,
process.

ABSTRACT

This article examines and analyzes the systems of family values, showing how they change with the development of society. During the years of independence, Uzbekistan has done a lot to strengthen the institution of the family. First of all, a legal framework has been created to improve family and marriage relations, the family has become a priority of society, a number of legal acts have been adopted to protect it, as well as family schools.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3/S-pp171-175>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Oilaviy munosabatlar muloqotning o'ziga xos tizimini shakllantiruvchi soha sifatida

Kalit so'zlar:

oila,
jamiyat,
zamon,
qonun,
shaxs,
shaxs,
jarayon.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oilaviy qadriyatlar tizimini o'rganadi va tahlil qiladi, ularning jamiyat rivojlanishi bilan o'zgarishini ko'rsatadi. Shuningdek, mustaqillik yillarida O'zbekistonda oila institutini amalda mustahkamlash borasida talay ijobiy ishlar amalga oshirildi. Eng avvalo, oila va nikoh munosabatlarini takomillashtirishning qonuniy bazasi yaratilib, oila jamiyatning ustuvor yo'nalishiga aylantirildi va uni muhofaza qilishga qaratilgan qator qonunlar va qonunosti hujjatlarni ham qabul qilinganligini, shu bilan bir qatorda, oila maktablariga ham davlatimiz tomonidan katta etibor qaratilmoqda.

¹ English teacher At the Law College of Andijan region.

Семейные отношения как сфера, образующая конкретную систему общения

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

семья,
общество,
время,
закон,
человек,
личность,
процесс.

В данной статье рассматриваются и анализируются системы семейных ценностей, показывая, как они меняются с развитием общества. За годы независимости Узбекистан многое сделал для укрепления института семьи. Прежде всего, создана правовая база для совершенствования семейно-брачных отношений, семья стала приоритетом общества, принят ряд нормативно-правовых актов в ее защиту, а также семейные школы.

Ko'p asrlar davomida oila har qanday sivilizatsiyalashgan jamiyat ijtimoiy tuzilishining zaruriy tarkibiy qismi bo'lib kelgan. Jamiyat oiladan boshlanadi, shaxsning shakllanishi unda sodir bo'ladi. Oila – qarindoshlik munosabatlariga asoslangan ijtimoiy guruh bo'lib, uning a'zolari birgalikda yashash, farzandlarni dunyoga keltirish va tarbiyalash orqali birlashadi. Oila insonning tashqi dunyo bilan aloqasidagi eng muhim bo'g'in bo'lib, jamiyatda shaxsning ijtimoiylashuviga hissa qo'shadi. Oila uzoq vaqtdan beri ijtimoiy tartib asos bo'lgan poydevor hisoblanganiga qaramay, u hali ham o'rganilmagan institutlardan biri bo'lib qolmoqda.

A.G. Xarchev oilani “Er-xotinlar, ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlarning tarixan o'ziga xos tizimi, a'zolari nikoh yoki qarindoshlik, umumiy hayot va o'zaro ma'naviy javobgarlik bilan bog'liq bo'lgan, ijtimoiy va jamiyatning aholining jismoniy va ma'naviy takror ishlab chiqarishga bo'lgan ehtiyoji tufayli yuzaga keladigan kichik ijtimoiy guruh”, sifatida ta'riflaydi [4]. A.I. Antonov va V.M. Medkovlar oila – bu umumiy faoliyat bilan birlashtirilgan va aholining ko'payishini, oilaviy avlodlar davomiyligini, bolalarni ijtimoiylashtirishni va ularni qo'llab-quvvatlashni amalga oshiradigan, nikoh ittifoqi va oilaviy munosabatlarga asoslangan a'zolarining mavjudligi kichik ijtimoiy guruh yoki odamlar jamoasi deb ta'riflaydi [1].

F.M. Tursunov oila va uning qadriyatlarini samarali o'rganish uchun bizning tadqiqotimiz uchun samarali bo'ladigan yangi oila paradigmasini ishlab chiqish zarur deb hisoblaydi. Uning mohiyatini u quyidagicha izohlaydi: “Bu yerda, birinchi navbatda, skeptiklarning oila paradigmasi oilaning ijtimoiy munosabatlardagi o'zini o'zi ta'minlovchi va hukmron roldan iboratligi haqidagi g'oyalarini rad etish zarur. Aksincha, jamiyatning roli oilaviy munosabatlarda mavjud bo'lgan altruizm va sadoqat bilan boyitib, ularni ijtimoiy o'zaro ta'sirning yangi darajalarida yangi qobiliyatga jalb qilish uchun qayta ishlanishi kerak” [3]. Oila paradigmasi – jamiyat va shaxs, fuqarolik jamiyati va davlat haqidagi fundamental g'oyalar to'plamini o'z ichiga olgan ijtimoiy olamning fundamental rasmini aks ettiradi, ya'ni ma'lum bir tarixiy davrning eng muhim tushunchalari, nazariyalari va oqimlarining asosini tashkil etuvchi majmua. Oila paradigmasi ma'lum bir tarixiy davrda shaxslar amal qiladigan qadriyatlar tizimini ham aks ettiradi.

Oila instituti doimo o'zgarib turadi, bu jamiyatning o'zi rivojlanishi, ijtimoiy ehtiyojlarning o'zgarishi bilan belgilanadi. Biroq barcha bu o'zgarishlar bilan jamiyat o'zining tarixiy rivojlanishining har qanday bosqichida aholining ko'payishiga muhtoj, shuning uchun uni ushbu takror ishlab chiqarishni tashkil etish shakli sifatida oila qiziqtiradi.

Oila rivojlanishining turli bosqichlarida o'ziga xos qadriyatlar, me'yorlarning o'ziga xos xususiyatlariga ijtimoiy-iqtisodiy, mafkuraviy, aniq tarixiy, etnik, diniy omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar oilaga bevosita emas, balki madaniy qadriyatlar orqali ta'sir qiladi. M.S. Nishonov shunday yozadi: "Vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadigan me'yorlar va an'analar ham oilaviy hayot siklining u yoki bu bosqichiga qarab farqlanadi. Mamlakatimizning turli hududlarida nikoh-oila munosabatlari sohasidagi qadriyatlar va normalarning sezilarli darajada farqlanishi, shuningdek, ularni buzganlik uchun norasmiy sanksiyalar kuzatilmoqda. Bu ko'p jihatdan ko'plab manbalar, jumladan, diniy xurofotlar bilan oziqlangan an'ana va urf-odatlar bilan bog'liq" [2].

Qadriyatlar odamlarning xulq-atvorini, odamlarga xos bo'lgan me'yor va qoidalarni belgilaydi. Jamiyat rivojlanishining har bir bosqichida qadriyatlarning o'ziga xos ierarxiyasi shakllanadi, bu qiymat yo'nalishlarida ifodalanadi. Qadriyat yo'nalishlari – bu o'zini tutish va ehtiyojlarni qondirishning ma'lum usullarini ongli ravishda afzal ko'rish yoki rad etish. Ular harakatlar motivatsiyasiga, odamlarning dunyoqarashiga ta'sir qiladi. Oila inson uchun eng muhim qadriyatlardan biri bo'lib qoladi. Qadriyatlar deganda shaxs, guruh, jamiyatning muayyan ehtiyojlarini qondirish uchun ijtimoiy ob'ektning mulki tushuniladi.

Oilaviy qadriyatlar qadriyatlar tizimida muhim rol o'ynaydi. Oilaviy qadriyatlar bu jamiyatda o'stirilgan oila haqidagi g'oyalarni majmui bo'lib, ular oilaviy maqsadlarni tanlashga, hayotni tashkil etish va o'zaro munosabatlarga ta'sir qiladi [3].

Oila tomonidan umumiy qadriyatlar shaxsni o'rab turgan ijtimoiy muhitning obyektiv mavjud qadriyatlarini aks ettiradi. Ushbu qadriyatlar oila a'zolari tomonidan tan olinadi. Qadriyatlar insonning oiladagi xulq-atvoriga ta'sir qiladi va oila oilaviy qadriyatlarni amalga oshirishning bir usuli bo'lib xizmat qiladi.

Oilaviy qadriyatlar – bu muhim, qadrlil, barcha oila a'zolari tomonidan hurmat qilinadigan, ularning manfaatlarining umumiy maydoni. Aksariyat odamlar uchun oilaviy qadriyatlar taxminan bir xil: sevgi, ota-onalik, sadoqat, ishonch, ajdodlar bilan aloqa, uy. "Oilaviy qadriyatlar – bu nikoh-ota-ona-qarindoshlik rishtalari bilan bog'liq bo'lgan yagona qo'shma faoliyatga asoslangan odamlar jamoasiga tegishli obyektlar ahamiyatining ijobiy va salbiy ko'rsatkichlari bo'lib, ushbu obyektlarning insoniyat sohasiga hayoti, inson manfaatlarini, ehtiyojlari, ijtimoiy munosabatlar jalb qilinishi bilan bog'liq. Qadriyatlar bolaga erta yoshda singdiriladi. Ularning tizimi butun jamiyatning mafkurasi va madaniyati bilan shakllansa-da, bolaning oilada oladigan bevosita tajribasi katta ahamiyatga ega" [4].

Oilaviy qadriyatlarning tasnifi oilaning ta'rifi asosida ham amalga oshirilishi mumkin. Oilaviy qadriyatlarni oila ichidagi muloqot elementlariga bo'lish mumkin. Oilaviy qadriyatlarning uchta guruhi mavjud:

- 1) nikoh bilan bog'liq qadriyatlar;
- 2) qadriyatlar, bog'lanishlar
- 3) qarindoshlik bilan bog'liq qadriyatlar.

Nikohning xilma-xil qadriyatlari orasida nikoh qiymati, turmush o'rtoqlarning teng huquqliligi yoki ulardan birining hukmronligi qiymati, turli jinsiy rollarning qadriyatlari kabi oilada, turmush o'rtoqlar o'rtasidagi shaxslararo muloqotning ahamiyati, turmush o'rtoqlarning o'zaro yordami va o'zaro tushunishi asosiy qadriyatlarni ajratib ko'rsatish mumkin. Ota-onalikning asosiy qadriyatlariga bolalarning ko'p yoki kam farzandli bo'lish, shuningdek, oilada bolalarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirish qiymati kiradi. Qarindoshlik

qadriyatlariga qarindoshlarga ega bo'lish (masalan, aka-uka va opa-singillar), qarindoshlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va o'zaro yordam qiymati, katta yoki yadroviy oilaning qiymati kiradi [3].

Bugungi shiddat bilan o'zgarib borayotgan globallashuv davriga kelib ham O'zbekiston o'z istiqboli va kelajagini oilani rivojlantirish, uni e'zozlashda, deb bilayotgani yuqoridagi an'anaviy qadriyatlarimizni yanada boyitgan holda zamonaviy, namunali va farovon oilani barpo etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanganida ham yaqqol namoyon bo'lmoqda. Oila paydo bo'lishi va rivojlanishini ilmiy o'rganish shuni ko'rsatadiki, oilaning tashkil bo'lishida asosiy omil – nikoh hisoblanadi.

O'z navbatida, umuminsoniy va milliy oilaviy qadriyatlarni tahlil qilish asosida zamonaviy, namunali oila mezonlarini belgilash hamda "Oila jamiyat va davlat himoyasida" konstitutsiyaviy prinsipini keng targ'ib etish va jamiyatga singdirish masalalariga kompleks yondashish faoliyatimizda ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan bir qatorda unutmashimiz kerakki, nikoh bu insoniyat tarixining ma'lum bosqichida paydo bo'lgan. Jamiyat taraqqiy etib borishi bilan uning shakli o'zgarib, o'zi esa mustahkamlanib zamon tasirida shaklini o'zgartirmoqda.

O'zbekistonda oila va nikoh borasidagi o'zgarishlar yil sayin ijobiy tus olayotganligini tan olish zarur. Bugun yurtimizda demokratik huquqiy davlat barpo etish va fuqarolik jamiyatini shakllantirish borasida keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilmoqda.

Xo'sh, bugungi jamiyatimizda oila, turmush, tarbiya, munosabat tushunchalari qanchalik ahamiyat kasb etmoqda yoki ularning darajasi qanday bo'lyapti degan savol bor. Bunday fikr yuritishimning sababi, aslida, o'zbekning qoniga singigan ushbu tushuncha biroz unutilayotgandek, nazarimda. Shiddat bilan rivojlanayotgan texnologiya asrida kundan kunga, shiddat bilan ma'lumotlar bazamizga yangi xabarlarini oqib kelayotganini guvohi bo'lyapmiz. Unda turli xildagi yovuzliklar, tajovuzlar, hattoki qabihliklar ham avj olmoqda. Ha, adashmadingiz, ana shunday noxush holatlarni ko'ryapmiz aksariyat hollarda. Masalan, o'z farzandini dunyoga keltirib, hojatxonaga tashlab yuborilgani yoki bo'lmasa yana biri dunyoga kelgan go'dakni shafqatsizlarcha daryoga tosh bilan bog'lagan holda cho'ktirib nobud qilinayotgani. Axir, bu qanchalar vahshiylik. Hattoki hayvonlar ham o'z norasidasini yalab-yulqab uni oyoqqa turg'azadi. Bunday holatning navbatdagisi undan-da ayanchli, erkak o'zning farzandini dunyoga keltirgan ayolini shafqatsizlarcha kaltaklaydi. Kuchli zarblardan so'ng hali tug'ruqdan keyin chillasi ham chiqmagan ayol bu zo'ravonlikni ko'tara olmay hayotdan ko'z yumadi. Xo'sh, savol tug'iladi? Sabab nima, nima uchun bunchalik tubanlik, bunchalar zo'ravonlik va shafqatsizlik. Bir yosh ayol bu dunyoni tark etdi. Norasida go'dak ona taftini his qilmay yetim bo'lib qoldi. Ota esa jazo uchun qamaldi. Axir, nima uchun? Nega? Degan savollar o'rta yuboradi insonni. Shafqatsiz otaga qarata aytgim keladi: axir, shular sening oilang edi-ku. Shular seni e'zozlar, issiq va sovug'ingdan xabar olar. Keksaygandingda oldingga bir kosa ovqat olib keladigan g'amxo'rlaring ediku.

Yuqoridagi kabi vaziyatlarni eshita turib, qayerga bu olam odamlari ketayoganini, ularning fikrlash tushunchalari juda zaif bo'lib ulguriganiga afsuslar aytaman. Shu bois ota-bobolarimiz oilaga juda katta e'tibor bilan qarashgan. Buyuk allomalarimiz Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yugnakiy, Kaykovusdan tortib Beruniy, Ibn Sino, Forobiy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek va boshqalargacha o'z asarlarida oilaviy masalalar, xususan, oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, bola tarbiyasida ota-ona, bobo-buvining o'rni,

komil va vatanparvar shaxsni yetishtirishda bu muhim ijtimoiy institutning roliga alohida yondashib, ibratli hikoyatlar, rivoyatlar, farzandlarga maktublar, hikmatli soʻzlar, sheʼriy satrlar orqali pand-nasihatlarni, hayotiy xulosalar yozib qoldirganlar. Mahmudxoʻja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, Choʻlpon, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi maʼrifatparvarlarimiz ham odob-axloqi goʻzal, jismonan va maʼnan yetuk avlodni tarbiyalashning yagona yoʻli – barqaror oila qurish ekanini, oilani mustahkamlamasdan davlat va jamiyat taraqqiyotiga erishib boʻlmasligini taʼkidlashgan [2].

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, boy ilmiy-madaniy merosimiz, qadimiy urf-odat hamda anʼanalarimizdan ayonki, har qanday zamon va makonda ham oila biz uchun muqaddas qadriyat sanalgan. Binobarin, tarbiyaviy, maʼnaviy-maʼrifiy, ruhiy-axloqiy, iqtisodiy-huquqiy munosabatlarga asoslangan ijtimoiy birlik hisoblanmish oila qanchalik mustahkam boʻlsa, jamiyat ham shunchalik barqaror taraqqiy etishini ajdodlarimiz juda yaxshi anglashgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Antonov A.I., Medkovlar V.M. Sociologiya semʼi. M.: Izd-vo MGU: Izd-vo Mezhdunarodnogo universiteta biznesa i upravleniya («Bratʼja Karich»). 2019.
2. Nishonov M.S. Oila va postindustrial tsivilizatsiya [Semʼja i postindustrialʼnaja civilizatsiya] // Voprosy filosofii. MGU. 2021. – No 12.
3. Tursunov F.M. Oila sotsiologiyasi [Sociologiya semʼi]. M.: Nauka, 2019.
4. Xarchev A.G. Brak i semʼja v stranax SNG (Rossiya, Belorusiya, Uzbekistan, Kazakhstan). M.: Myslʼ, 2020.
5. Shavaeva O.A. (2014). Semeynye tsennosti kak object sotsialno-filosofskogo analiza. Politematicheskii setevoy elektroniy nauchniy jurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta, (96), 297–308.